

NEIZTROHNJENO SRCE NAŠE KULTURE

Josip Vidmar

(Uvodni govor na Prešernovi proslavi
v Trstu 9.februarja letos)

Pred dnevi je minilo petindvajset let, odkar je vodstvo domovinskega gibanja na osvobojenem ozemlju sklenilo in izdalo dekret, ki je določil dan Prešernove smrti, se pravi 8.februar za slovenski kulturni narodni praznik. Mislim, da je bilo to dejanje zgodovinsko, in da ga je kot takega le še treba osvetliti in na novo razmisliti. Kaj je bil namen in smisel tega sklepa? Gotovo, Izvršni odbor osvobodilne fronte je vse-kakor hotel počastiti spomin velikega pesnika, ki je v svoji elegični ljubezni do domovine in do slovenstva zapustil rodovom, ki so prišli za njim, tehtno oporoko in jo s sugestivnostjo svoje pesniške besede za zmeraj vtisnil v zavest vseh generacij našega naroda do današnjega dne in do dni, ki pridejo za nami. Nekako taka je bila osnovna misel, ki je povzročila to dejanje. Toda njegov smisel z njo nikakor ni izčrpan.

Za sklep je bila poleg tega najbližjega namena odločilna želja ustanoviti ali vsaj predlagati Slovincem praznik, ki bi ga lahko sprejeli vsi, in to z vsem spoštovanjem. Želeli smo določiti dan, ki bi bil naš, slovenski, in ki bi bil lahko duhovna vez med nami; dan, ob katerem bi se vsak Slovenec takega ali drugačnega nazora, take ali drugačne politične orientacije zavedel, da je kljub vsemu član enega občestva, ene družnosti, v katero smo povezani s svojim jezikom, s svojo kulturo, s svojo globljo naravo. Šlo je za praznik, ki bi nas v duhu kljub vsem razlikam združil vse, kjerkoli bi živeli, doma, v matični deželi, kot člani manjšin, v sosednjih državah, kot gospodarski izseljenci kjerkoli na zahodu in navsezadnje kot politični emigranti v najrazličnejših deželah in na vseh kontinentih sveta.

In kateri dan v letu, kateri dan v letih naše zgodovine bi bil primernejši za namen, ki je tu opisan? Kateri datum bi mogel obuditi narodno zavest in pieteto v vsakem od nas, če ni to datum, ob katerem se je končalo tragično življenje in zmagovito delo moža, ki nam je s knjigo svojih poezij dosegel domovinsko pravico v zboru kulturnih narodov, pesnika Slovesa od mladosti, Gazel, Sonetov nesreče, Sonetov ljubezni in Sonetnega venca, Krsta pri Savici, Zdravljice in tolikih prečudovitih pesmi, ki jih ljubimo, ki jih znamo na pamet in v katerih je prvič med nami z umetniško besedo izpovedana usoda našega človeka, in to kakšnega človeka! S svojo knjigo poezij je ustvaril merilo za vse naše umetniške dosežke, postal je bojno geslo vseh naših ustvarjalnih rodov od Stritarja in Levstika do Cankarja in Župančiča ter njunih tovarišev. Prešernovo ime je osrednji pojem naše kulture in razumljivo je, da je njegov smrti dan edini datum v naši preteklosti, ki resnično lahko v višji zavesti združi »rod slovenšne cele«.

Da, duh tega moža je neiztrohnjeno srce naše kulture in misel, ki mu je posvetila naš narodni praznik, je hotela z njim vred počastiti tudi

našo literaturo in kulturo v celoti. Zakaj zavedala se je, da je bila umetniška beseda temu narodu v mračnih časih njegove zgodovine malone edina zvezda vodnica. In če ji je s Prešernovim praznikom priznana posebna čast, si jo je resnično zaslužila, kajti bila je tvorna moč, zaradi katere in okrog katere so se zbirali duhovi naših ustvarjalcev, ki so v svojih srcih nosili bridko skrb za usodo naroda in ki so mu v imenu naše kulture trajno budili občutek in zavest dolžnosti do naše skupne usode.

Tak je značaj praznika, ki ga danes tu slavimo. Poudariti pa se mi zdi primerno, da ta praznik kot dan kulture ni in ne more biti obremenjen z ozkosrčnimi nacionalističnimi značilnostmi. Kultura je zakladnica duhovnih dobrin človeštva in kakor duh sam, ne pozna ne nacionalne ne kakršnekoli drugačne omejenosti; vesoljna je in kakor duh sam, vzvišena nad vsemi mejami in pregradami; to toliko bolj, če gre za kulturo, v kateri je in velja za osrednjo osebnost Prešeren, ki je nam, Slovencem prvi pokazal plemenito prehajanje človeške duhovne energije z ravni specifično narodnega na raven vsečloveškega in ki je svoje čustvo do človeštva izrazil v znani pesmi: »Žive naj vsi narodi, ki hrepene dočakat dan, da koder sonce hodi, preprij iz sveta bo pregnan, ko rojak prost bo vsak, ne vrag, le sosed bo mejak.«

Ta naša današnja slovesnost v tem kraju in na tem mestu nam vsekakor potrjuje misli o našem kulturnem prazniku, ki sem jih razvil pred vami. Prav zagotovo pa potrjuje prepričanje, da je Prešernov dan datum, da nas, kakor sem že dejal, lahko vse druži v eni misli in v enem spoštovanju do velikega duha in do našega kulturnega izročila, ki je gotovo najvišja manifestacija našega naroda.

Pri tej ugotovitvi se zavedam, da sem mogoče sorazmerno malo govoriti o Prešernu samem in o njegovi poeziji. To je neizčrpen predmet in čar, ki ga njegovo delo vsebuje, je kratko malo nerazložljiv. Toda čutimo ga vsi. Zato danes ne bi govoril o tej bogati temi na široko, vendar bi se za zaključek rad ustavil pri onem pogledu na Prešerna kot umetniškega tvorca, ki, mislim, da je ravno tukaj, v vaši sredi, v Trstu, v Italiji vreden omembe in poudarka. Če premišljamo njegovo pesniško delo, nam vsekakor stopi v zavest zanimiva dvojnost, ki se je v njem izrazila. Prvo, kar mora vsakdo opaziti v njegovem stvarstvu, je njegova bleščeča artistična popolnost, navidez lahkotna eleganca njegovih sonetov, tercijn in stanc, klasičnih oblik starega izvora, ki so jih gojili in mojstrili veliki italijanski pesniki Dante, Petrarca, Torquato Tasso, na katere se naš poet v svojih pesmih tudi sklicuje. Te igrive in bogato artistične oblike, ki so same po sebi polne poleta in dražljivosti, je Prešeren napolnil s svojo vsebino, z izpovedjo svojega čustva, ki ni ne elokventno ne retorično, marveč zmerom pristno, čvrsto izraženo, neposredno in po značaju elegično. Njegova čustvenost je polna nekega občutja, ki ga ne morem označiti drugače, kakor z besedo: slovensko je, slovansko po svojem značaju, kakršna je vsebina muzike velikih slovanskih komponistov od Chopina do Musorgskega, Čajkovskega in Dvořaka. Ta čustvena vsebina naravno izpolnjuje očarljive oblike mediteranske kulture in se spaja z njimi v prelepo sintezo dveh svetov, katerih meja teče skozi mesto, v katerem tembolj upravičeno slavimo spomin

na tega velikega duha, kolikor bolj nam je njegovo umetniško delo vzor, dokaz, da za duha med narodi ni neprehodnih prepadov, in kolikor bolj nam je to delo kulturno politična oporoka ne samo o sosedstvu, temveč kratko malo o duhovnem sorodstvu narodnih skupin in občestev na tej evropski prelomnici in na vseh prelomnicah sveta.

NI REKE

Ana Belè

Včeraj sem visoko nad krošnjo sosedove češnje ugledala ptice. Moje ptice. Ena od njih se je spustila nizko nad moj dom. Potem je ugledala krokarje in je preplašena odletela. Takó rada bi jo priklicala nazaj. In z njo vse druge.

Posedam v sobi. Pred menoj na mizi leži list. Rada bi napisala nekemu pismo. Nekomu, ki bi mi pomagal pregnati krokarje. V stiski sem, bi mu napisala. Sedim za mizo. Pero visi tik nad listom. Čakam, da se bo spustilo nanj. Tiho je, da čujem žilo, ki mi utripa v zapestju. To je čudež, ki se dogaja. Utripanje žile je čudež. To sem spoznala nekega deževnega jesenskega dne.

In kar naprej je jesen. Pravijo: kako lepo cvete jasmin. In spet: kako diši lipa. Pogledam skozi okno in vidim, da je jesen. Kar naprej. In dežuje. In kar naprej moram zavijati okoli vogala ob živi meji. Vsakič mi zastane korak, ker od daleč ugledam inženirjevo ženo. V naročju nese otroka in skoraj teče v to smer. Morda hiti v trgovino, si mislim. Tik preden je postavila jed na mizo, se je domislila, da ji je zmanjkalo ... Toda ona teče naravnost proti meni. Kima mi in se mi nekam čudno nasmiha. Ko je nekaj korakov vstran, reče prijazno, skoraj spodbudno: »Pohitite, pravkar vam je umrla mati.« In hoče še nekaj dodati, pa menda ne ve, kaj. In se nasmiha, kot bi bila pravkar rekla: »Pohitite, dobili ste obisk.« Tako pomirjujoče vsakdanja je, s predpasnikom in z otrokom v naročju. Ne! Slè smrti spoznaš že od daleč. To ni! Ona pa stoji in je še vedno v zadregi. Telo se je bilo medtem zapičilo v asfalt kot sadika v zemljo. Iztrgam ga. Tedaj se iz njega izvije krik, ki divja skozi ulico, ki je prav tako kot včeraj, kot predvčerajšnjim. Kako je to mogoče? Tlak se dviga in rine noge v telo, ki tipa za krili. Ne! Ne! Ne! Kje je hiša, kje je hiša? Tamle. Oči je potegnila pod čelo. Torej je res. Otroci se igrajo na stopnicah. V veži jemlje nekdo iz poštnega predala pismo. Vse je kot vedno. Torej ni res. Ni. Ni. Ni.